

А.М. ТУРИЛО, А.А. ТУРИЛО, доктори екон. наук, професори,
Р.В. КОРОЛЕНКО, С.М. КОРОЛЕНКО, кандидати екон. наук, доценти
Криворізький національний університет

МЕТОДОЛОГІЯ КОМПЛЕКСНОГО ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ І ЙОГО ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Мета. Метою є удосконалення методології комплексного оцінювання інновацій, інноваційних заходів та інноваційного розвитку в цілому з врахуванням їх впливу на фінансово-економічні аспекти розвитку будь-якого суб'єкта господарювання (підприємства) і здійснити таку оцінку за окремими показниками на прикладі підприємств гірничо-збагачувального профілю.

Методи дослідження. Результати і наукові положення, наведені у статті отримані з використанням певних методів (різних за напрямом і масштабом охоплення предмету дослідження): узагальнення результатів попередніх досліджень, комплексного аналізу та синтезу, логіко-структурного й логіко-динамічного аналізу, науково-аналітичний, порівняння й аналогії тощо.

Наукова новизна. Виявлено недосконалість існуючих в економічній літературі підходів до оцінювання інновацій та інноваційного розвитку, як явища на рівні суб'єкта господарювання і запропоновано з цього приводу сукупність показників і критеріїв, які відрізняються комплексністю та системністю, мають пріоритетність в оцінюванні процесу інноватизації та дозволяють класифікувати інноваційний розвиток підприємств за типами.

Практична значимість. Представлена авторами методологія оцінювання інноваційного розвитку є універсальною і може бути прийнята до використання будь-яким суб'єктом господарювання.

Запропонована система показників і критеріїв оцінки інноваційного розвитку є достатньо простою, і в той же час достатньо ефективною, для практичного використання в загальній оцінці діяльності суб'єкта господарювання.

Запропонована система оцінки інноваційного розвитку суб'єкта господарювання може бути легко адаптована в систему планування й управління суб'єктом господарювання.

Результати. Визначено підходи і розроблено комплексну систему показників і критеріїв щодо комплексного оцінювання інновацій, інноваційних заходів й інноваційного розвитку будь-якого суб'єкта господарювання, які відображають головні характеристики інновацій. За критеріальний показник для класифікації типів інноваційного розвитку підприємства рекомендується показник «питома вага інноваційних чинників у розвитку підприємства».

Ключові слова: оцінка, інновації, інноваційний розвиток, показники, типи інноваційного розвитку, суб'єкти господарювання, комплексне оцінювання.

doi: 10.31721/2306-5451-2023-1-56-73-78

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах розвитку суспільства інновації стають його фундаментом, чинником ефективності та прогресу. Суспільство й інновації, суб'єкт господарювання й інновації, людина й інновації аксіоматично є невід'ємними речами.

Інновації всюди і в різноманітних проявах матеріального й нематеріального характеру.

Вся історія розвитку людства пронизана інноваціями і має свою історичну хронологію і термінологію (сукупність різних термінів до появи безпосередньо терміну «інновація»).

Інновації та їх значимість для суспільного розвитку дали поштовх до трансформації терміну «інновація» в інші важливі терміни та поняття такі, як «інноваційний розвиток», «інноваційна діяльність», «інноваційний процес», «інноваційний проєкт», «інноваційний менеджмент», «інноваційний кластер», «інноватизація», «інноватика», «інноватор», «інноваційність», «інноваційний чинник», «інноваційна економіка» тощо.

Потрібно відмітити в цьому аспекті, що виключно важлива роль інновації полягає в тому, що інноваційний розвиток є об'єктивним законом; не розуміти, не враховувати, а тим більше ігнорувати його дію, це значить суттєво гальмувати розвиток і мати негативні наслідки різного масштабу для будь-якого суб'єкта господарювання.

Звідсіля важливість і об'єктивність проблеми оцінки та управління інноваційним розвитком на різних рівнях господарювання.

Аналіз досліджень і публікацій. У літературі існують певні підходи до оцінки інноваційного розвитку на рівні підприємства [1-12 та ін.].

Разом з тим, на наш погляд, існує потреба в процесі комплексного оцінювання інновацій та інноваційного розвитку підприємства.

Постановка задачі. Розробити комплексну оцінку інноваційного розвитку суб'єкта господарювання.

Викладення матеріалу та результати. Авторський підхід до оцінки інновацій та інноваційного розвитку підприємства полягає в наступному.

Інноваційний розвиток підприємства розглядаємо як перманентний і об'єктивно необхідний процес пошуку і впровадження інновацій (різних за змістом і силою впливу) в обгрунтовано визначені стадії і сфери розвитку підприємства.

Діалектичність розвитку і принципи комплексності, адекватності, обгрунтованості тощо є методологічною основою до того, що всі інновації можна розділити і класифікувати за певними критеріями.

У залежності від суб'єктивного підходу можна сформулювати різні класифікації інновацій.

У даній роботі для класифікації інновацій пропонуються такі критерії:

технічний критерій. Це означає, що в основу визначення інновації покладено тільки технічний критерій, коли та чи інша інновація оцінюється за вибраним певним технічним параметром (або групою логічно і цільно поєднаних технічних параметрів (показників)). Технічний критерій інноваційності може бути використаний з певним рівнем модифікації до будь-якого виду техніки, предмету, технології виробництва, розвитку підприємства тощо;

організаційний критерій. Це означає, що в основу визначення інновації або інноваційного розвитку покладено тільки організаційний критерій. Він стосується організаційного розвитку підприємства, сфери організації виробництва і праці – і теж при потребі може бути модифікованим;

аналогічним чином ми розглядаємо і всі інші види критеріїв стосовно класифікації інновацій та інноваційного розвитку: соціальний, економічний, управлінський, екологічний, інформаційно-комунікаційний тощо.

Критерії інновації визначаються в залежності від мети дослідження і предмета оцінки.

Кожен вид критерію може бути агрегованим і мати необхідну сукупність підвидів для того, щоб більш деталізовано і предметно дослідити і оцінити вибрану сферу діяльності.

Зрозуміло, що всі критерії стосовно визначення інновації саме інновацією важливі, бо без них не обійтись при дослідженні різних сфер і видів діяльності підприємства і вони відіграють свою важливу роль.

Для суспільства, як і для підприємства на певних етапах розвитку і за відповідних обставин пріоритетність критерію може бути різною. Все визначає значимість сфери і напряму діяльності та існування суспільства, галузі чи підприємства.

Для підприємства, як підприємницької структури, головним і визначальним критерієм інноваційності виступає економічний критерій (тут економічний критерій характеризується як всеузагальнююча категорія).

Це означає, що в ринковій економіці підприємство функціонує і розвивається по ринковим законам, і саме вони визначають економічний критерій головним при оцінці всіх видів інновацій (по одиниці і в їх єдності) в його діяльності.

Наприклад, якщо якийсь вид обладнання, технології, сировини, матеріалу тощо за технічним критерієм є інновацією, а за економічним критерієм ні (тобто така інновація приносить в підсумку підприємству певний економічний збиток), то така технічна інновація за економічним змістом фактично не є інновацією. Тобто економічний критерій – це головний критерій-контроль на підприємстві для всіх видів інновацій, окрім тих випадків, коли, наприклад, законодавчо визначено інше. Так, для гірничорудних і металургійних підприємств країни можуть бути чіткі директиви і пріоритети в питаннях екології тощо.

Далі перейдемо до класифікації і системи показників, що характеризують інновації та інноваційний розвиток. Спочатку наголосимо на тому, що термін «показник» походить від слова «показувати» (це авторське бачення):

показники, що показують кількість інновацій (всіх видів), які впроваджені на підприємстві в цілому і в окремих його підрозділах (цех, дільниця, бригада, відділ, робоче місце) на певний момент часу чи за період, який визначено для оцінки;

показники, що показують кількість інновацій (всіх видів) за видами діяльності підприємства на певний момент часу чи за період, який визначено для оцінки;

показники, що показують питому вагу інновацій в загальній кількості заходів, які плануються чи відбулись на підприємстві (структурному підрозділі) за видом діяльності на певний момент часу чи за період, який визначено для оцінки;

показники, що показують питому вагу інноваційних чинників в кінцевих економічних результатах діяльності підприємства (обсязі реалізованої продукції, загальному прибутку підприємства, чистому прибутку підприємства). Показник «питома вага інноваційних чинників у кінцевих економічних результатах підприємства» (це всі види інноваційних заходів на підприємстві матеріального і нематеріального характеру) є ідентичним показнику «питома вага інноваційних чинників у розвитку підприємства», бо, по-перше, розвиток підприємства в ринковій економіці орієнтований на його головний кінцевий економічний результат, а саме прибуток, а, по-друге, всі зміни у всіх елементах і ресурсах підприємства в процесі його розвитку прямо або опосередковано фокусуються і здійснюються в головній меті підприємства прибутку;

показник, що показує питому вагу матеріальних і нематеріальних інновацій в загальній їх кількості на підприємстві або його структурних підрозділах на певний момент часу чи за період, який визначено для оцінки;

показники, що показують вплив інновацій, інноваційних заходів на економіку підприємства, в ракурсі окремих її аспектів, елементів, напрямів, сфер діяльності підприємства тощо;

показники, що відображають загальний (інтегральний) рівень інноваційного розвитку підприємства (ІРП). Зміст цих показників визначається за вибраним критерієм (технічним, організаційним, соціальним, економічним тощо) та визначеною методикою його розрахунку. Наприклад, такі відомі показники, як загальний технічний рівень підприємства, загальний організаційний рівень підприємства, загальний організаційно-технічний рівень підприємства можуть доволі обґрунтовано відображати загальний рівень ІРП (за такими критеріями оцінки ІРП, як технічний, організаційний та організаційно-технічний).

Існує можливість оцінки загального рівня ІРП і на основі безпосередньо інноваційного критерію, розробивши відповідний метод і одиницю вимірювання такого показника. При чому таким чином, щоб показник загального рівня ІРП за інноваційним критерієм відображав головні характеристики кожної інновації (її якість, інноваційність, значимість, прогресивність) в комплексі інновацій, які впроваджені в діяльність підприємства.

Наш підхід до формування методу розрахунку показника загального рівня ІРП за інноваційним критерієм полягає саме в цьому. Вважаємо, що головним ринковим показником, що відображає в акумульованому виді вплив інновацій (інноваційних заходів) на економіку підприємства і головну мету його створення та функціонування є інтегральний (загальний) показник ефективності підприємства.

Рівень інноваційності всіх видів впроваджуваних у розвиток підприємства заходів та рівень інноваційності в системі використання впровадженої сукупності інновацій знаходять в підсумку свою єдину оцінку в інтегральному показнику ефективності підприємства, який на відміну від всіх інших показників адекватно й обґрунтовано за змістом і ринковими вимогами відповідає інтересам власників і меті діяльності підприємства та в загальному виді фокусує в собі всі зміни на підприємстві, визвані інноваціями;

загальні (інтегральні) показники ІРП, що надають статичну і динамічну характеристику розвитку підприємства. Показники, які визначаються за методом розрахунку як моментні, на певну дату, є статичними, а показники, які обчислюються за певний період, є динамічними (інтервальними). Інтервальні (динамічні) показники ІРП розраховуються як різниця двох моментних (статичних) показників ІРП. Важливість інтервального показника ІРП полягає в тому, що він відображає зміну якості підприємства в часі.

Ефективність менеджменту ІРП також підвищиться, якщо аналізувати ІРП не за одним, а за кількома інтегральними (загальними) показниками ІРП (досягається всебічність аналізу ІРП).

Так, дуже багато корисних речей надасть аналітикам, наприклад, порівняння рівня ІРП за інтегральним показником організаційно-технічного рівня підприємства та інтегральним показником ефективності підприємства (або будь-які інші варіанти співставлення різних інтегральних показників ІРП).

Важливо також відмітити, що показники, які характеризують інновації та ІРП, є також основою до визначення типів інноваційного розвитку підприємства, що важливо в цілому для аналізу, оцінки і планування розвитку підприємства.

Авторський підхід до цього наступний. За критеріальний показник для класифікації типів інноваційного розвитку підприємства рекомендується показник «питома вага інноваційних чинників у розвитку підприємства».

Далі суб'єктивно-логічно визначаються типи ІРП. В нашому випадку вони такі:

абсолютно інноваційний розвиток підприємства (ПВін.ч. = 100%);

переважно інноваційний розвиток підприємства (ПВін.ч. > 50%);

частково інноваційний розвиток підприємства (ПВін.ч. < 50%);

безінноваційний розвиток підприємства (ПВін.ч. = 0%);

деінноваційний розвиток підприємства (ПВін.ч. < 0%).

На рисунку представлено методологію щодо оцінювання інновацій та інноваційного розвитку підприємства.

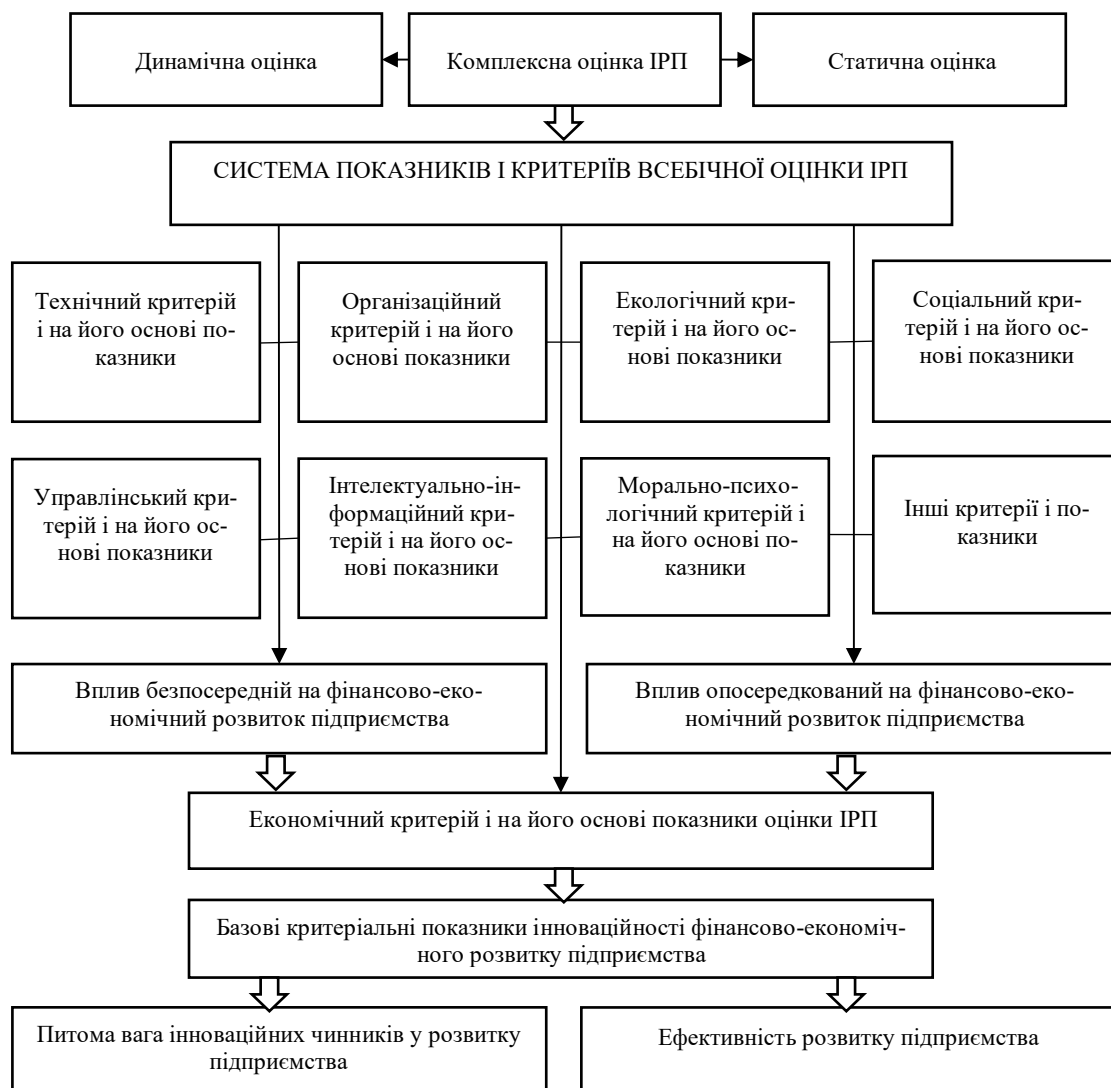

Рис. Логіка і методологія оцінювання інновацій та інноваційного розвитку підприємства

У таблиці наведено показники, що характеризують питому вагу інноваційних чинників у розвитку гірничо-збагачувальних комбінатів (ГЗК) Криворізького регіону питома вага інноваційних чинників визначається на основі показника чистого прибутку (ПВін.ч.).

Із даних таблиці видно, що єдиним підприємством де мав місце інноваційний розвиток у період 2019-2020рр. був Південний гірничо-збагачувальний комбінат (АТ «ПівдГЗК»). Питома вага інноваційних чинників у розвитку АТ «ПівдГЗК» за цей період склала 23%, що є доволі непоганим показником для тих умов господарювання, що склалися на той період. За визначеною нами класифікацією типів ІРП, такий розвиток Південного гірничо-збагачувального комбінату відноситься до частково інноваційного розвитку.

Всі інші гірничо-збагачувальні комбінати Криворізького регіону (ПРАТ «ЦГЗК», ПРАТ «ПівнГЗК», ПРАТ «ІнГЗК») мали в період 2019-2020рр. деінноваційний тип розвитку (для них питома вага інноваційних чинників має від’ємне значення). Це вказує на сукупність негативних чинників (зовнішніх і внутрішніх) в діяльності цих підприємств.

Таблиця

Питома вага інноваційних чинників у розвитку ГЗК Криворізького регіону за 2019-2020 рр.

ГЗК	Активи, млн грн		Чистий прибуток, млн грн		Відхилення чистого прибутку, млн грн	Якість прибутку, млн грн	ПВін.ч., %
	2019	2020	2019	2020			
ПРАТ «ЦГЗК»	17605	17998	1601	1473	-128	-164	-11,13
ПРАТ «ПівнГЗК»	66369	61377	7995	4341	-3654	-3053	-70,33
ПРАТ «ІнГЗК»	54329	50894	6077	1500	-4577	-4193	-279,53
АТ «ПівдГЗК»	14976	37489	8961	18237	9276	4195	23,00

Висновок та напрямок подальших досліджень. Запропонований в даній роботі підхід щодо удосконалення методології комплексного оцінювання інноваційного розвитку суб’єкта господарювання (підприємства) є оригінальним, має наукову новизну і може широко використовуватися в практичній діяльності підприємства різних галузей економіки.

Напрямом подальшого дослідження є питання деталізації запропонованої методології в аспекті технічної, організаційної, економічної, управлінської тощо оцінки інноваційного розвитку суб’єкта господарювання.

Список літератури

1. Турило А.М., Турило А.А., Короленко Р.В., Короленко С.М. Фінансово-економічний та інноваційно-інвестиційний потенціал в аспекті стратегії розвитку підприємства. *Вісник Криворізького національного університету*. 2022. № 55. С. 109-114.
2. Турило А.М., Турило А.А., Короленко Р.В. Удосконалення системи і класифікації фінансово-економічних показників, як чинник забезпечення ефективного менеджменту, обґрунтованої оцінки потенціалу та якісного розвитку підприємства. *Вісник Криворізького національного університету*. 2022. № 54. С. 16-22.
3. Турило А.А. Основи управління інноваційним розвитком підприємства : моногр. Кривий Ріг: КНУ, 2017. 307 с.
4. Турило А.М., Турило А.А. Менеджмент розвитку: фінансово-економічні аспекти, ефективність, особливості оцінювання, проблеми економічного балансу: навч. посіб. Кривий Ріг: КНУ, 2023. 125 с.
5. Турило А.М., Турило А.А. Цінність людини і людський капітал – фундаментальні чинники фінансово-економічного розвитку суб’єктів господарювання: навч. посіб. Кривий Ріг: КНУ, 2022. 140 с.
6. Турило А.М., Зінченко О.А., Нусінов В.Я. Економічна оцінка інноватизації залізничного виробництва: моногр. Кривий Ріг: КТУ, 2006. 200 с.
7. Турило А.М., Зінченко О.А. Якість прибутку підприємства: сутність і оцінка: моногр. Кривий Ріг: Етюд-Сервіс, 2009. 125 с.
8. Турило А.М., Турило А.А., Короленко Р.В. Суб’єктна інноваційність в аспекті фінансово-економічної стратегії розвитку підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Економічні науки*. 2021. № 4(48). С. 97-104. <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2021/4/7110>.
9. Гук З.Б., Лебідь Т.В., Самуляк В.Ю. Фактори і напрями інноваційного розвитку підприємств. *Вісник «Проблеми економіки управління» Національного ун-ту «Львівська політехніка»*. 2010. № 683. С. 223-228.
10. Інноваційна економіка та менеджмент інноваційно-інвестиційної діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. В.Г. Дюжева, С.В. Суслікова. Харків : Планета-Принт, 2018. 440 с.
11. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: моногр. / за заг. ред. К.В. Ковтуненко, Є.І. Масленікової. Херсон: Гринь Д.С., 2017. 906 с.
12. Микитюк П.П. Аналіз впливу інвестицій та інновацій на ефективність господарської діяльності підприємства: моногр. Тернопіль: Економічна думка, 2007. 296 с.